

Huomioita vertailumitan sijasta nykysuomessa

Pekka Lehtimäki

Jonkin verran puutteellisesti käsiteltyjä kohtia nykysuomen lauseopeissa ovat objektinsukuiset määritteet.¹ Ne on Setälän lauseopista (1. p. s. 3—4, 13. p. s. 28—29) lähtien esitetty ilmauksiksi, jotka objektin sijoja noudattaen vastaavat kysymyksiin: kuinka pitkän matkan, kuinka kauan, kuinka monta kertaa, kuinka monennen kerran. Esim. 1) Pääteellinen akkusatiivi: *Olemme kulkeneet jo peninkulman. Hän mietti asiaa koko päivän. Tätä kysyt jo toisen kerran.* 2) Päätteeton akkusatiivi: *Peninkulma on jo kuljettu. Olkaa hyvä ja odottakaa hetkinen. Hänen täytyi olla kokonainen vuosi ulkomailla. Olet kysynyt samaa asiaa jo kaksi kertaa. Kysy vielä kolmas kerta.* 3) Partitiivi: *Emme ole vielä kulkeneet peninkulmaakaan. En kysy asiaa enää kolmatta kertaa.* (Esimerkit ovat Osmo Ikolan Nykysuomen käsikirjasta s. 187.) Ainakin 1940-luvulta lähtien on huomautettu siitä, että muutamat, yleisimmät tällaisista ilmauksista saattavat esiintyä pääteellisessä akkusatiivissa riippumatta lauseen predikaatin muodosta. Esim. Ikolalla (mp.) on tapaukset: *Vartiokaa tulta koko ajan* (tai *koko aika*). *Olkaa koko ajan* (tai *koko aika*) *varuillanne. Meidän piti istua vielä pitkän aikaa* (tai *pitkää aika*). *Kyllä se jo kerran korjattiin. Elokuva esitetään tänään viimeisen kerran.* (Vastaavista tapauksista esimerkkejä Saarimaalla Vir. 1942 s. 334; hän suhtautui niihin torjuvasti, mutta Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran kielitoimisto piti tällaista käyttöä kolme vuotta myöhemmin oikeakielisyyden kannalta hyväksyttävänä, ks. Vir. 1945 s. 284—285.) Tässä on olennaisin, mitä kieliopieissamme objektinsukuisista määritteistä esitetään (vrt. lisäksi esim. Penttilä, SK s. 600; Siro, SKL s. 24—25; Ikola, NSK s.

¹ Tämä kirjoitukseni on vain hiukan viimeistelty versio luonnoksesta, joka valmistui vuoden 1973 alussa. Sen jälkeen on Risto Tuomikoski tuonut objektinsukuisiin määritteisiin huomattavaa lisävaloa esitelmällään »Objektinsukuisista määrän adverbialleista», jonka hän piti toisilla lauseopin ja semantiikan päivillä lokakuussa 1973 Turussa. Esitelmässään hän erotti omaksi ryhmäkseen mm. »differentiaaliset» eli »vertauksen perustuvaa määrän eroa ilmaisevat» objektinsukuiset määrän adverbialit. Tämä kategoria näyttää olevan identtinen sen kanssa, mitä itse tuonnempana sanon »objektinsukuisiksi vertailumitan ilmaisimiksi». Odoteltaessa Tuomikosken antoisan esitelmän julkaisemista, jonka se epäilemättä ansaitsisi, olen säilyttänyt oman alkuperäisen esitykseni myös näiltä osin ennallaan; vain lehtikielestä poimimaani esimerkistöä olen kartuttanut tällä välin tehdyillä poiminnoilla.

186—187). — Paavo Siro on lauseopissaan lisäksi pohtinut kysymystä objektin-sukuisten määritteiden jäsentymisestä ja päätyntä puhumaan »lauseen objek-teista». Sirolla on myös huomio tapauksista, joissa objektinsukuisen määritteen lisäksi on varsinainen objekti: *Isä teki kirvesvartta päivän*. Hän on huomautta-nut, että tällöin objekti on partitiivissa, »ts. jos meillä on varsinainen objekti akkusatiivissa, niin siinä ei tällainen vapaa akkusatiivimääräys voi esiintyä-kään, vaan on sanottava: *Isä veisti kirvesvarren päivässä*».

Lisää kielioppiemme esitykseen objektinsukuisista määritteistä olisi mer-kinnyt, mikäli myös E. A. Tunkelon Vir. 1936 s. 154—158 (»Mitan adesi-ivista») esittämät ajatukset olisi lauseopeissa otettu huomioon. Tunkelo on maininnut koko joukon esimerkkejä, joissa objektin sijoja on käytetty »mitan tai kvantiteetin ilmoittimina myöskin silloin, kun pääjäsen merkitsee jonkin kvantiteetin enenemistä tai vähenemistä, suurentamista tai pienentä-mistä, eli lyhyemmin sanoen: *kvantiteetin muutosta*», esim. *Ensiluokkaisen voim hinnat alenevat kotimaassa tästä päivästä alkaen markan kilolta; Voim hinta kotimaassa on jälleen laskenut 1 markan kilolta; Unitaksen yleisindeksi kohosi vuoden aikana 2.6 pistettä — —, siis vain vajaan 2 pros.*

Kaikki objektinsukuiset määritteet ovat jossain mielessä mitan (t. määrän) ilmaisimia. On nähdäkseni kuitenkin eduksi, jos voidaan erottaa Tunkelon käsittelemät tapaukset kielioppien tavanomaisesti mainitsemista objektin-sukuisista määritteistä. Seuraavassa sanon paremman puutteessa noita tavan-omaisia tapauksia *objektinsukuisiksi absoluuttisen mitan ilmaisimiksi*, Tunkelon käsittelemiä tapauksia, joissa on kysymys kvantiteetin muutoksesta johonkin (ilmaistuun tai ilmaisemattomaan) »perustasaan» verrattuna, vuorostaan *objektinsukuisiksi vertailumitan ilmaisimiksi*. Kummankintyyppiset objektin-sukuiset määritteet noudattavat yleisiä objektisääntöjä, vaikka siis tendenssiä varsinkin yks. genetiivin kaltaisen muodon käyttämiseen ilmenee tapauksissa, joissa se ei noiden sääntöjen kannalta ole odotuksenmukaista.

Kaikki tähänastiset tapaukset ovat verbin tai (Siron terminologiaa käyt-tääkseni) lauseen määritteitä. Absoluuttista mittaa voidaan ilmaista kuitenkin myös adjektiivin, adverbien tai substantiivin määritteellä. Tästä ilmiöstä kielioppien esitykset ovat varsin lyhytsanaisia. Absoluuttisen mitan partitiivi tunnetaan kyllä; siitä kieliopit mainitsevat sellaisia positiivimuotoiseen adjek-tiiviin liittyviä esimerkkejä kuin *Tuo lahti on kolmeasataa metriä syvä; Tie on kilometriä ~ kahta kilometriä pitkä* (mahdollinen olisi kai myös adverbiiin liit-tyvä tapaus *Tietä kuljettiin kilometriä pitkälti*). Nykyisessä yleiskielessä tällainen käyttö ei tosin liene kovin tavallista. Huomattakoon, että kyseessä ei voi olla objektinsukuinen määrite, koska mitan ilmaisimien partitiivissa predi-kaatin muodosta riippumatta. Absoluuttisen mitan genetiivi (genetivus substantiae -nimiseksi mainittuna) tunnetaan kielioppien mukaan vastaa- vissa tapauksissa niin ikään; esim. Setälä mainitsee (SKL 13. p. s. 46) ilmauk-

sen kolmen vuoden vanha (mahdollinen olisi kai myös esim. *vuoden vanha*). Toisin kuin mitan partitiivi tämä mitan genetiivi voi liittyä myös substantiiviin, ainakin ominaisuudennimiin (*kahden metrin korkeus*). Objektinsukuisesta määritteestä (joka olisi genetiivin kaltaisessa akkusatiivissa) ei tällöinkään tunnu olevan kysymys vaan nimenomaan genetiivistä.

Sille Tunkelon mainitsemalle ilmiölle, että kvantiteetin muutosta ilmaisevan verbin määrittäneenä voi olla objektinsukuinen vertailumitan ilmaisin, ovat puolestaan läheistä sukua tapaukset, joissa vertailumittaa ilmaistaan adjektiivin tai adverbien komparatiivin yhteydessä. Kielioipit mainitsevat nimenomaan partitiivin käytön tällaisissa tapauksissa: *Minä olen päättäni sinua pitempi, vaikka sinä olet vuotta vanhempi kuin minä; Tämä tapahtui jo viikkoa ennemmin.*² Näihin olisi lisättävä seuraavanlaisetkin tapaukset, joissa partitiivi liittyy merkitykseltään komparatiivista adverbia muistuttavaan postpositioilmaukseen: *Äiti-Meeri ei vielä tuntia juoksun jälkeen tiennyt millaisen ajan Pekka juoksi* (Uusi Suomi 11. 9. 1972); *Tämä retorinen kysymys on piirretty päiväkirjaan toukokuun 21. päivänä 1911, päivän sen jälkeen kun Sibelius oli lähettänyt neljännen sinfonian kustantajalle* (Erik Tawaststjerna, Jean Sibelius III, 1972, s. 269). *Vielä vuorokautta onnettomuuden jälkeen odottivat ambulanssit Lontoon metron edustalla onnettomuuden uhreja* (Uusi Suomi 2. 3. 1975). Huom. myös seuraava esimerkki, joka semanttisesti on sukua viimeksi mainituille: *Pavin kirjeen syrjään. Se oli tullut päivää liian myöhään* (Marti Haavio, Nuoruusvuodet, 1972, s. 611).

Tällaisten partitiivitapausten lisäksi kielioipeissa (esim. Setälä, SKL 13. p. s. 54; Penttilä, SK s. 365) on todettu, että lukusanojen yhteydessä tulee kyseeseen lisäksi *kolme vuotta vanhempi* -tyyppinen vertailumitan ilmaus; mistä sijasta tällöin on kysymys (nominatiivista vai objektin sijasta), ei esityksistä käy ilmi. Kokonaan mainitsematta sen sijaan näytävät jääneen sellaiset muussa sijassa kuin partitiivissa olevat vertailumitan ilmaisimet, jotka tavaataan esim. komparatiivimuotoisen adjektiivin yhteydessä lauseissa *Olen vuoden vanhempi kuin sinä; Tämä kaappi on metrin korkeampi kuin tuo* (gen. vai objektin sija?); *Noin kolmannes vilkkaampana kuin viime vuoden vastavana aikana toimivat asunto- ja loma-asuntomarkkinat parhaillaan Helsingin seudulla* (Uusi Suomi, päivä merkitsemättä; nom. vai objektin sija?). Samoin ovat jääneet mainitsematta komparatiivimuotoisen adverbien yhteydessä esiintyvät vertailumitan ilmaisimet. Muutama esimerkki tällaisista: *Jwonon voitti viidellä sekunnilla toiseksi kivunneen Marjamäen. Sekunnin myöhemmin ylitti Kangas maahilijan, viisi sekuntia ennen Liedestä* (Vauhdin maailma n:o 6/1972 s. 28;

² Tavanomaisesti käytetty nimitys on tällöin mitan partitiivi eli *partitivus mensurae* (erotukseksi *vertailum partitiivista, partitivus comparationis*, esim. *Minä olen sinua pitempi*, jota voisi ehkä selvemmin sanoa vertailukohteen ilmaisimeksi, tässä tapauksessa *vertailukohteen partitiiviksi*).

gen. vai objektin sija?); *Läpimurtoteoksessaan »Tehtaan varjossa» Pekkanen tavaltaan etsii itseään, mutta vajaa vuosi kymmen myöhemmin hän »Demonissa» löytää sanottavalleen muodon vain oman minuutensa hajoittamiseksi* (kirjallisuuden opiskelijan harjoitustyöstä; nom. vai objektin sija?); *Kun muutama minuutti myöhemmin jouduimme pysähtymään säätääksemme pyörien kulmat — —* (Uusi Suomi 13. 4. 1972; nom. vai objektin sija?); *Paikalle hälytetyt palokunnat pääsivät torjuntatöihin runsas tunti myöhemmin* (radiosta 8. 1. 1973; nom. vai objektin sija?); *Poliisi iski tiistaina iltapäivällä miljoonamurron tehneen kelloliigan kätköpaikkaan Helsingin Oulunkylässä ja löysi noin kaksituhatta Perkkö Oy:n kellotukku-liikkeestä viikko aiemmin anastettua kelloa* (Uusi Suomi 30. 1. 1974; nom. vai objektin sija?). Näihin liittyvät läheisesti vielä seuraavat esimerkit, joissa vertailumitan ilmaisin liittyy merkitykseltään komparatiivista adverbia muistuttavaan postpositioilmaukseen: *Tämä tapahtui vuoden sen jälkeen kun ensimmäiset tiedot talidomidin aiheuttamista vaurioista oli julkaistu* (radiosta 28. 3. 1974; gen. vai objektin sija?); *Hänen [Mannisen] kolmas kokoelmansa Virran-tyven ilmestyi 1925, vuosi Odysseian suomennoksen jälkeen* (Pentti Lyly, Suomen kirjallisuus VI, 1967, s. 38; nom. vai objektin sija?); *Helmikuun 20. päivänä 1961, tasan kuukausi Kennedyn virkaanastumisen jälkeen Nasser kirjoitti hänelle ensimmäisen kirjeen* (Uusi Suomi 17. 10. 1971; nom. vai objektin sija?); *Ilmoitus tuli vain vajaa vuorokausi sen jälkeen, kun Kairo oli saanut kirjeen puoluejohtaja Leonid Brezhneviltä* (Uusi Suomi 8. 8. 1972; nom. vai objektin sija?); *Runsas vuosi sen jälkeen kun aselepo tuli nimellisesti voimaan, Vietnamin tasavalta (Etelä-Vietnam) on edelleen sodassa ja kaukana kommunististen vastustajiensa kanssa tehdystä sopimuksesta* (Uusi Suomi 21. 2. 1974; nom. vai objektin sija?); *Autojen katsastusajan pidentämistä kolmeen kuukauteen niin, että katsastaminen olisi mahdollista kuukausi ennen ja kuukausi jälkeen varsinaisen katsastuskuukauden, maksun perimistä myös hylätyistä toimituksista ja eräitä muita alaan liittyviä muutoksia esitti katsastustoimen selvitystyöryhmä mietinnössään, joka on jätetty liikenneministeri Pekka Tarjanteelle* (Uusi Suomi 8. 6. 1974; nom. vai objektin sija?). Vrt. myös: *Itä-Saksa toteutti uhkauksensa vastatoimista miltei kuukauden ennen kuin Länsi-Saksan vaalikollegion on määrä kokoontua Länsi-Berliinissä maaliskuun 5:ntenä — —* (Uusi Suomi 10. 2. 1969; gen. vai objektin sija?).

Tällaisten esimerkkien valossa nousee ainakin kolme kysymystä: 1) Miten vertailumitan partitiivi tyypissä *vuotta vanhempi*, *vuotta myöhemmin* suhtautuu kielitajussa tyypeihin *vuoden vanhempi*, *vuosi myöhemmin*? 2) Onko vertailumitan sija jälkimmäisissä tapauksissa käsitettävä objektin sijaksi vai genetiiviksi, resp. nominatiiviksi? 3) Miten ajateltavissa oleva vertailumitan partitiivi tyypissä *vuotta sen jälkeen* (jota sitäkään kieliopit eivät mainitse) suhtautuu kielitajussa tyyppiin *vuosi sen jälkeen*, ja onko jälkimmäisessä tapauksessa kysymys objektin sijasta vai nominatiivista?

Saadakseni valaisua näihin kysymyksiin järjestin suppealle koehenkilö-

joukolle kokeen: sentyyppisen arviointi- eli evaluaatiotestin, jota Sidney Greenbaum ja Randolph Quirk ovat esitelleet teoksessaan *Elicitation Experiments in English*, 1970, s. 5 ja passim (ks. myös Heikki Paunosen selostusta kirjasta *Vir.* 1972 s. 223—228). Testissä koehenkilöt (kaksikymmentä Helsingin yliopiston Castrenianumin työntekijää, kaikki varttuneita suomen kielen opiskelijoita tai loppututkinnon suorittaneita suomen kieltä opiskelleita) joutuivat arvioimaan yhteensä 65 lauseen hyväksyttävyyden kolmiportaista asteikkoa käyttäen (aivan luonteva ja normaali = 3, aivan luonnoton ja epänormaali = 1, siltä väliltä = 2). Kokeiltavana oli suhtautuminen eri sijoissa (partitiivi, nominatiivi, genetiivi, resp. nominatiivin ja genetiivin kaltainen akkusatiivi) oleviin vertailumittatapauksiin. Luettelen seuraavassa testilauseet siinä järjestyksessä, kuin ne koelomakkeessa esitettiin.

Tämä kaappi on metri korkeampi kuin tuo.

Neuvottelut lopetettiin viikkoa sen jälkeen kun oli asioista sovittu.

Urakan loppuun päästiin päivä lyhyemmässä ajassa kuin oli luultu.

Lopetin työn tunnin sen jälkeen kun olin toimeen tarttunut.

Väki tuli perille tunti myöhässä.

Ei olisi pitänyt tulla enää tunti myöhässä.

Pääsin urakkani loppuun päivä lyhyemmässä ajassa kuin olin luullut.

Tästä kaapista tehtiin metrin korkeampi kuin tuo.

Tämä tapahtui vuosi ennen kuin sota syttyi.

Minun olisi pitänyt tulla paikalle tunnin ennen kuin oli määrä.

Neuvottelu loppui viikon sen jälkeen kun oli päästy alkuun.

Sinne tultiin tunti myöhässä.

Tulin paikalle tunnin ennen määräaika.

Luulin tätä kaappia metri korkeammaksi kuin tuota kaappia.

Hän tuli sinne tunnin aikaisemmin kuin minä.

Vielä vajaa vuosikymmen myöhemmin hän ei tiennyt asiasta.

Saavuin paikalle vasta muutaman minuutin myöhemmin.

En tiennyt tapahtumasta vielä kuukausi myöhemminkään.

Vajaan vuosikymmenen myöhemmin hän palasi kotiin.

Sinun olisi pitänyt saapua paikalle muutama minuutti myöhemmin.

Sinne tultiin tunnin myöhässä.

Vielä vajaan vuosikymmenen myöhemmin hän ei tiennyt asiasta.

Luulin tätä kaappia metrin korkeammaksi kuin tuota kaappia.

En tiennyt tapahtumasta vielä kuukauden myöhemminkään.

Tämä tapahtui vuotta ennen kuin sota syttyi.

Sinun olisi pitänyt saapua paikalle muutaman minuutin myöhemmin.

Tästä kaapista tehtiin kaksi metriä korkeampi kuin tuo.

En uskaltanut tulla paikalle tunti ennen määräaika.

Neuvottelu loppui viikkoa sen jälkeen kun oli päästy alkuun.

Vajaa vuosikymmenen myöhemmin hän palasi kotiin.

En uskaltanut tulla paikalle tuntia ennen määräaika.

Ei olisi pitänyt tulla enää tunnin myöhässä.

Tästä kaapista tehtiin metriä korkeampi kuin tuo.

Saavuin paikalle vasta muutama minuutti myöhemmin.

Sinun olisi pitänyt saapua paikalle muutamaa minuuttia myöhemmin.

Tulin paikalle tunti ennen määräaika.

En tiennyt tapahtumasta vielä kuukautta myöhemminkään.
 En uskaltanut tulla paikalle tunnin ennen määräaika.
 Tämä kaappi on metrin korkeampi kuin tuo.
 Tulin paikalle tuntia ennen määräaika.
 Tämä tapahtui vuoden ennen kuin sota syttyi.
 Luulin tätä kaappia metriä korkeammaksi kuin tuota kaappia.
 Pääsin urakkani loppuun päivän lyhyemmässä ajassa kuin olin luullut.
 Minun olisi pitänyt tulla paikalle tuntia ennen kuin oli määrä.
 Hän tuli sinne tunti aikaisemmin kuin minä.
 Väki tuli perille tunnin myöhässä.
 Tämä kaappi on metriä korkeampi kuin tuo.
 Urakan loppuun päästiin päivän lyhyemmässä ajassa kuin oli luultu.
 Hän tuli sinne tuntia aikaisemmin kuin minä.
 Neuvottelut lopetettiin viikon sen jälkeen kun oli asioista sovittu.
 Sinne tultiin tuntia myöhässä.
 Lopetin työn tuntia sen jälkeen kun olin toimeen tarttunut.
 Tästä kaapista tehtiin metri korkeampi kuin tuo.
 Urakan loppuun päästiin päivää lyhyemmässä ajassa kuin oli luultu.
 Saavuin paikalle vasta muutama minuuttia myöhemmin.
 Neuvottelut lopetettiin viikko sen jälkeen kun oli asioista sovittu.
 Pääsin urakkani loppuun päivää lyhyemmässä ajassa kuin olin luullut.
 Lopetin työn tunti sen jälkeen kun olin toimeen tarttunut.
 Väki tuli perille tuntia myöhässä.
 Minun olisi pitänyt tulla paikalle tunti ennen kuin oli määrä.
 Vielä vajaata vuosikymmentä myöhemmin hän ei tiennyt asiasta.
 Ei olisi pitänyt tulla enää tuntia myöhässä.
 Vajaata vuosikymmentä myöhemmin hän palasi kotiin.
 Neuvottelu loppui viikko sen jälkeen kun oli päästy alkuun.
 Tästä kaapista tehtiin kahta metriä korkeampi kuin tuo.

Seuraavassa koetan ryhmitellä tyypiltään yhteen kuuluvia lauseita sekä koetan tulkita eri ryhmistä kertyneitä, kunkin lauseen jäljessä mainittuja testituloksia.³ Eri lausetyyppien hyväksyttävyyys voidaan nähdäkseni parhaiten käsittää, jos erotetaan neljä erilaista suosintatendenssiä: P-tendenssi = tendenssi suosia jossain ilmaustyyppissä vertailumitan partitiivia; 2) O-tendenssi = tendenssi suosia jossain ilmaustyyppissä objektinsukuista vertailumitan ilmaisinta; 3) G-tendenssi = tendenssi suosia genetiivia (vai genetiivin asuun jähmettynyttä akkusatiivia?); 4) N-tendenssi = tendenssi suosia nominatiivia (vai nominatiivin asuun jähmettynyttä akkusatiivia?).

Ryhmä 1

Ryhmään luen lauseet, joissa vertailumitan ilmaisoin määrittää predikatiivina tai predikatiiviadverbiaalina olevaa komparatiivimuotoista adjektiivia.

³ Lauseet *Väki tuli perille tuntia ~ tunnin ~ tunti myöhässä*; *Ei olisi pitänyt tulla enää tuntia ~ tunnin ~ tunti myöhässä*; *Sinne tultiin tuntia ~ tunnin ~ tunti myöhässä* olen kuitenkin jättänyt käsittelemättä, koska niissä ei näytä olevan kysymys vertailumitan vaan absoluuttisen mitan ilmaisimesta.

1. Tämä kaappi on metriä korkeampi kuin tuo. 13, 3, 4.⁴
2. Tämä kaappi on metrin korkeampi kuin tuo. 18, 1, 1.
3. Tämä kaappi on metri korkeampi kuin tuo. 0, 2, 18.
4. Luulin tätä kaappia metriä korkeammaksi kuin tuota kaappia. 14, 4, 2.
5. Luulin tätä kaappia metrin korkeammaksi kuin tuota kaappia. 11, 7, 2.
6. Luulin tätä kaappia metri korkeammaksi kuin tuota kaappia. 0, 0, 20.
7. Tästä kaapista tehtiin metriä korkeampi kuin tuo. 16, 2, 2.
8. Tästä kaapista tehtiin metrin korkeampi kuin tuo. 9, 5, 6.
9. Tästä kaapista tehtiin metri korkeampi kuin tuo. 4, 8, 8.
10. Tästä kaapista tehtiin kahta metriä korkeampi kuin tuo. 12, 5, 3.
11. Tästä kaapista tehtiin kaksi metriä korkeampi kuin tuo. 18, 2, 0.

On nähtävissä kaksi selvää peruslinjaa: 1) partitiivin varsin yleinen suosinta (lauseet 1, 4, 7 ja 10), 2) N-tendenssin puuttuminen, mikä käy ilmi lauseista 3 ja 6. Tämän lisäksi voidaan havaita niin G- (lause 8) kuin O-tendenssiä (lause 9). Milloin lauseen muoto sallii G- ja O-tendenssin yhtymisen, tuloksena on selvä genetiivi / genetiivin kaltainen akkusatiivi (lause 2; vastauksetta jää, miksi lausetta 5 ei ole hyväksytty yhtä selvästi kuin lausetta 2). Jos taas jokin lause on sekä G- että O-tendenssin kannalta mahdollon, se näyttää hylättävän (lauseet 3 ja 6). — Erikoisasemassa tuntuu olevan lause 11; sen vaihtoehtona tulisi genetiivi (**kahden metrin korkeampi*) tuskin kysymykseen. Olisiko tällaisen lukusanatapauksen katsottava ilmentävän O-tendenssiä vai N-tendenssiä? O-tendenssin puolesta puhuu se, että lukusanailmaus saa samanlaisen muodon objektinsukuisen absoluuttisen mitan ilmaisimena sellaisissa tapauksissa kuin *Kuljin kaksi kilometriä*. Kocaineistossani ei valitettavasti ollut kieltolauseetta *Tästä kaapista ei tehty kahta metriä (~ kaksi metriä?) korkeampaa kuin tuo*, jonka avulla olisi voitu tarkistaa, kuinka johdonmukaisesti tendenssi normaaliin objektin sijaan toteutuu (vrt. *En kulkenut kahta kilometriä*).

Ryhmä 2

Ryhmään luen lauseet, joissa vertailumitan ilmaisin määrittää attribuuttina olevaa komparatiivimuotoista adjektiivia.

1. Pääsin urakkani loppuun päivää lyhyemmässä ajassa kuin olin luullut. 18, 1, 1.
2. Pääsin urakkani loppuun päivän lyhyemmässä ajassa kuin olin luullut. 9, 7, 4.
3. Pääsin urakkani loppuun päivä lyhyemmässä ajassa kuin olin luullut. 0, 1, 19.

⁴ Järjestys tässä ja kaikissa seuraavissa tapauksissa: ensin vaihtoehdon 3 (aivan luonteva ja normaali), sitten vaihtoehdon 2 (siltä väliltä) ja viimeisenä vaihtoehdon 1 (aivan luonnoton ja epänormaali) saamat äänimäärät.

4. Urakan loppuun päästiin päivää lyhyemmässä ajassa kuin oli luultu. 20, 0, 0.
5. Urakan loppuun päästiin päivän lyhyemmässä ajassa kuin oli luultu. 2, 8, 10.
6. Urakan loppuun päästiin päivä lyhyemmässä ajassa kuin oli luultu. 2, 5, 13.

Havaitaan sama kuin edellä: partitiivi on suosiossa (lauseet 1 ja 4), nominatiivi epäsuosiossa (lauseet 3 ja 6). Lause 5 osoittaa joltistakin G-tendenssiä, lause 6 ehkä jonkinvertaista O-tendenssiä. Tämä selittäisi parhaiten lauseen 2 verraten suuren suosion: siinä pääsevät vaikuttamaan nämä molemmat tendenssit.

Ryhmä 3

Ryhmään luen lauseet, joissa vertailumitan ilmaisin on komparatiivimuotoisen adverbien määritteneä.

1. Saavuin paikalle vasta muutamaa minuuttia myöhemmin. 20, 0, 0.
2. Saavuin paikalle vasta muutaman minuutin myöhemmin. 5, 3, 12.
3. Saavuin paikalle vasta muutama minuutti myöhemmin. 8, 9, 3.
4. Sinun olisi pitänyt saapua paikalle muutamaa minuuttia myöhemmin. 20, 0, 0.
5. Sinun olisi pitänyt saapua paikalle muutaman minuutin myöhemmin. 1, 4, 15.
6. Sinun olisi pitänyt saapua paikalle muutama minuutti myöhemmin. 8, 9, 3.
7. En tiennyt tapahtumasta vielä kuukautta myöhemminkään. 19, 1, 0.
8. En tiennyt tapahtumasta vielä kuukauden myöhemminkään. 0, 1, 19.
9. En tiennyt tapahtumasta vielä kuukausi myöhemminkään. 2, 8, 10.
10. Vajaata vuosikymmentä myöhemmin hän palasi kotiin. 12, 2, 6.
11. Vajaan vuosikymmenen myöhemmin hän palasi kotiin. 8, 6, 6.
12. Vajaa vuosikymmen myöhemmin hän palasi kotiin. 15, 5, 0.
13. Vielä vajaata vuosikymmentä myöhemmin hän ei tiennyt asiasta. 13, 3, 4.
14. Vielä vajaan vuosikymmenen myöhemmin hän ei tiennyt asiasta. 1, 6, 13.
15. Vielä vajaa vuosikymmen myöhemmin hän ei tiennyt asiasta. 14, 5, 1.
16. Hän tuli sinne tuntia aikaisemmin kuin minä. 20, 0, 0.
17. Hän tuli sinne tunnin aikaisemmin kuin minä. 8, 7, 5.
18. Hän tuli sinne tunti aikaisemmin kuin minä. 1, 7, 12.

Paitsi partitiivia, joka on jälleen täysin luonteva (lauseet 1, 4, 7, 10, 13 ja 16), esiintyy — toisin kuin ryhmissä 1 ja 2 — tendenssiä nominatiivin suositusta; tästä ovat selvimpänä osoituksena lauseet 3, 9, 12, 15 ja 18. Lisäksi voidaan havaita lievää G-tendenssiä (lauseet 2, 5, 11, 14 ja 17). O-tendenssin puuttumiseen näyttäisi viittaavan se, ettei lause 6, jossa olisi edellytykset

N- ja O-tendenssin yhtymiseen, ole saanut sen suurempaa suosiota osoittavia arvoja kuin lause 3, jossa nominatiivin suosion täytyy perustua yksinomaan N-tendenssin vaikutukseen.

Ryhmä 4

Ryhmän lauseet liittyvät läheisesti ryhmän 3 lauseisiin; tällä kertaa on komparatiivimuotoisen adverbien tilalla merkitykseltään komparatiivinen mutta muodoltaan vertailuasteiden sarjan ulkopuolelle kuuluva adverbi *ennen*.

1. Tulin paikalle tuntia ennen määräaikaa. 19, 1, 0.
2. Tulin paikalle tunnin ennen määräaikaa. 7, 8, 5.
3. Tulin paikalle tunti ennen määräaikaa. 2, 14, 4.
4. En uskaltanut tulla paikalle tuntia ennen määräaikaa. 20, 0, 0.
5. En uskaltanut tulla paikalle tunnin ennen määräaikaa. 0, 2, 18.
6. En uskaltanut tulla paikalle tunti ennen määräaikaa. 1, 4, 15.
7. Tämä tapahtui vuotta ennen kuin sota syttyi. 19, 1, 0.
8. Tämä tapahtui vuoden ennen kuin sota syttyi. 0, 3, 17.
9. Tämä tapahtui vuosi ennen kuin sota syttyi. 6, 9, 5.
10. Minun olisi pitänyt tulla paikalle tuntia ennen kuin oli määrä. 19, 0, 1.
11. Minun olisi pitänyt tulla paikalle tunnin ennen kuin oli määrä. 0, 5, 15.
12. Minun olisi pitänyt tulla paikalle tunti ennen kuin oli määrä. 6, 6, 8.

Merkille pantavaa on partitiivin jatkuva suosio (lauseet 1, 4, 7 ja 10) samoin kuin G-tendenssin lähes täydellinen puuttuminen (lauseet 5, 8 ja 11). Havaittavissa on lisäksi N- ja O-tendenssin ristivetoa: N-tendenssiin viittaavat etenkin lauseet 3 ja 9, O-tendenssiin välillisesti lauseet 5 ja 6 (kielteisessä lauseessa ei niistä päätellen hyväksytä kernaasti muuta kuin partitiivimuotoinen määräite).

Ryhmä 5

Vertailumitan ilmaisin liittyy postpositioilmaukseen, joka merkitykseltään muistuttaa komparatiivimuotoista adverbia (*sen jälkeen* suunnilleen = *myöhemmin*).

1. Lopetin työn tuntia sen jälkeen kun olin toimeen tarttunut. 4, 3, 13.
2. Lopetin työn tunnin sen jälkeen kun olin toimeen tarttunut. 12, 5, 3.
3. Lopetin työn tunti sen jälkeen kun olin toimeen tarttunut. 11, 6, 3.
4. Neuvottelu loppui viikkoa sen jälkeen kun oli päästy alkuun. 6, 5, 9.
5. Neuvottelu loppui viikon sen jälkeen kun oli päästy alkuun. 2, 4, 14.
6. Neuvottelu loppui viikko sen jälkeen kun oli päästy alkuun. 16, 2, 2.
7. Neuvottelut lopetettiin viikkoa sen jälkeen kun oli asioista sovittu. 7, 9, 4.
8. Neuvottelut lopetettiin viikon sen jälkeen kun oli asioista sovittu. 2, 5, 13.
9. Neuvottelut lopetettiin viikko sen jälkeen kun oli asioista sovittu. 19, 1, 0.

Vertailumitan partitiivi ei näy luontuvan yhtä hyvin kuin ryhmissä 1, 2, 3 ja 4. Sen asemesta ei käy hyvin objektinsukuinen määräitekään, vaan on selvää pyrkimystä nominatiivin suosintaan (lauseet 3 ja 6). Havaittavissa on ristivetoa: toisaalta kohti nominatiivia, toisaalta kohti objektinsukuista määritettä. Lauseessa 9 nämä molemmat tendenssit yhtyvät, siksi tulos on selvä.

Tarkastelun perusteella voitaneen tehdä seuraavat alustavat päätelmät, jotka lopulliseksi vahvistukseksi tietysti kaipaaisivat jatkokokeita suuremmalla (ehkä myös lingvistisesti kouliintumattommalla) koehenkilöjoukolla:

1) Kielioppien mainitsema vertailumitan partitiivi on käyttökelpoinen — jopa tapauksissa, joita kieliopit eivät nimenomaan mainitse —, mutta on tendenssiä sen vieroksuntaankin (ryhmä 5).

2) Tyyppi *Tämä kaappi on metrin korkeampi kuin tuo*, jota kieliopit eivät tunne, on täysin kielitajun mukainen, jopa suositumpi kuin vertailumitan partitiivin käyttö vastaavassa lauseessa. Sitä partitiivityypin asemesta käyttämällä saavutetaan se etu, että ero vertailukohteen partitiiviin (*minä olen häntä vanhempi*) pysyy selvänä. Tällaisissa predikatiivitapauksissa ei ole lainkaan N-tendenssiä: sijamuodon valintaa ohjaa toisaalta G-, toisaalta O-tendenssi. Tendenssit yhtyessään tuottavat täysin hyväksyttävän lauseen.

3) Attribuuttitapauksissa (ryhmä 2) ei liioin ilmene N-tendenssiä, vaan niitä leimaa G- ja O-tendenssin ristiveto; tendenssit yhtyessään tuottavat lauseen, jota pidetään verraten hyväksyttävänä. Kuitenkin P-tendenssi näyttää olevan niiden yhteisvaikutustakin voimakkaampi; vasta P-tyyppiset lauseet ovat täysin hyväksyttäviä.

4) Komparatiivisen tai komparatiivismerkityksisen adverbien ja postpositio-ilmauksen yhteydessä ovat kilpasilla toisaalta N-, toisaalta O-tendenssi.

Tätä tapausryhmää, jossa neljä sijamuodon valintaa ohjaavaa tendenssiä kilpailee suosiosta, on nähdäkseni vaikea sijoittaa mihinkään yleisesti tunnettuihin syntaksin kuvausmalleihin. Selvältä tuntuu kuitenkin, että tällaiset tendenssit ja nimenomaan niiden erivahvuus eri tapauksissa kuuluvat nykysuomalaisen kielitajuun, ts. kompetenssiin — pelkästään performanssin oikkuilu ei riitä selittämään niitä vaihtelevia reaktioita, joita kokeeni eri lauseet aiheuttivat. Siltä kannalta nuo tendenssit hyvin rinnastuvat eräisiin suomen taivutusopissa ilmeneviin suosinta- ja vierontatendensseihin ja niiden väliseen ristivetoon, jonka käsittelyn klassinen strukturalismi olisi kuitannut »vapaaseen vaihteluun» viittaamalla ja jolle generativismi ei näytä tuottaneen sen havainnollisempaa kuvausmallia (vrt. Terho Itkonen, *Vir.* 1971 s. 199, 204; Heikki Paunonen, *On free variation*, *SUSA* 72 s. 285—300). Ymmärtääkseni olisi tärkeää tunnustaa tällaisten suosintatendenssien asterot ja niiden yhteisvaikutus lauseenmuodostuksen yksityistapauksissa syntaksin tutkimuskohteisiin. Syntaksin yleistä teoriaakaan, joka tämäntyyppiset ilmiöt jättää huomiotta, tuskin voidaan katsoa täydelliseksi.

Beobachtungen zum Kasus des Vergleichsmasses im Neufinnischen

Pekka Lehtimäki

Verf. stellt eingangs fest, dass die Darstellungen in den Satzlehren des Neufinnischen über die objektartigen Bestimmungen etwas lückenhaft sind. Zum Teil beruht das darauf, dass die Gedanken, die E. A. Tunkelo Vir. 1936 S. 154—158 dargelegt hat, in den finnischen Satzlehren nicht berücksichtigt worden sind. Tunkelo bringt nämlich eine ganze Reihe von Belegen, wo Objektkasus auch dann zum Ausdruck des Masses oder der Quantität verwendet werden, wenn das Hauptglied die Zunahme oder Abnahme, die Vergrößerung oder Verkleinerung einer Quantität bezeichnet, kürzer gesagt: die Veränderung der Quantität. Verf. meint dann auch, dass man die von Tunkelo behandelten Beispiele (Terminus des Verf.s: »objektartige Indikatoren des Vergleichsmasses«) von den allgemein in den Grammatiken angeführten Fällen (»objektartige Indikatoren des absoluten Masses«) unterscheiden müsse.

Fast in allen Belegen, die in den Grammatiken erscheinen, handelt es sich um Bestimmungen des Verbs oder (nach Paavo Siro) des Satzes. Es gibt jedoch auch Fälle (Beispiele S. 328—330), wo der Indikator des absoluten Masses und des Vergleichsmasses die Bestimmung von etwas anderem als dem Verb ist. Derartige Beispiele werfen wenigstens drei Fragen auf: 1. Wie verhält sich der Partitiv des Vergleichsmasses im Typ *vuotta vanhempi* 'ein Jahr älter', *vuotta myöhemmin* 'ein Jahr später' im Sprachgefühl zu den Typen *vuoden vanhempi*, *vuosi myöhemmin* id.? 2. Ist der Kasus des Vergleichsmasses in den letzteren Belegen als Objektkasus anzusehen oder als Genitiv resp. Nominativ? 3. Wie verhält sich der denkbare Partitiv im Typ *vuotta sen jälkeen* (ebenfalls nicht in den Grammatiken angeführt) im Sprachgefühl zum Typ *vuosi sen jälkeen*, und handelt es sich im letzteren Fall um einen Objektkasus oder um den Nominativ?

Zwecks Klärung dieser Fragen führte Verf. mit einer kleinen Gruppe von Versuchspersonen (20 Mitglieder) einen Evaluationstest durch, im Laufe dessen die Versuchspersonen die Akzeptierbarkeit von 65 Sätzen unter Anwendung einer Dreierskala zu bewerten hatten (durchaus möglich = 3, ganz unmöglich = 1, dazwischen = 2). Es wurde das Verhalten zu Belegen mit Vergleichsmassen in verschiedenen Kasus getestet. Die Testsätze sind in der Reihenfolge aufgezählt (S. 331—332), wie sie auf dem Versuchsformular erschienen.

Zur Auswertung der Testergebnisse wurden die Sätze gleichen Typs zusammengestellt; nach jedem Satz steht seine Akzeptierbarkeit: zuerst die Stimmen für Alternative 3 (durchaus möglich), dann für 2 (dazwischen) und schliesslich für 1 (ganz unmöglich). Die Akzeptierbarkeit der einzelnen Satztypen lässt sich nach Meinung des Verf.s am besten durch die Unterscheidung von vier verschiedenen Präferenz-Tendenzen erkennen: die P-Tendenz = Partitiv des Vergleichsmasses wird vorgezogen; 2. die O-Tendenz = der objektartige Indikator des Vergleichsmasses wird vorgezogen; 3. die G-Tendenz = der Genitiv (oder der in Genitivform erstarrte Akkusativ?) wird vorgezogen; 4. die N-Tendenz = der Nominativ (oder der in Nominativform erstarrte Akkusativ?) wird vorgezogen.

Es lassen sich die folgenden vorläufigen Schlussfolgerungen ziehen, die — um endgültig bestätigt zu werden — weitere Tests mit einer grösseren Gruppe von Versuchspersonen verlangen:

1. Der in den Grammatiken genannte Partitiv des Vergleichsmasses ist brauchbar — sogar in Fällen, die die Grammatiken nicht eigens erwähnen —, doch existiert auch die Tendenz, ihn abzulehnen (Gruppe 5).

2. Der Typus *Tämä kaappi on metrin korkeampi kuin tuo* 'dieser Schrank ist ein

Meter höher als jener', den die Grammatiken nicht kennen, entspricht völlig dem Sprachgefühl, ist sogar beliebter als die Verwendung des Vergleichsmasses des Partitivs im entsprechenden Satz. Durch Benutzung dieses Typs statt des Partitivs hat man den Vorteil, dass der Unterschied zum Partitiv des Vergleichsgegenstandes (*minä olen häntä vanhempi* 'ich bin älter als er') klar bleibt. Derartige Prädikativfälle haben überhaupt keine N-Tendenz: die Wahl der Kasusform wird einmal durch die G-, zum andern durch die O-Tendenz bestimmt. Beide Tendenzen zusammen ergeben einen völlig akzeptierbaren Satz.

3. In den Attributfällen (Gruppe 2) tritt ebenfalls keine N-Tendenz auf, sie sind geprägt durch Überschneidung der G- und O-Tendenz; beide Tendenzen zusammen ergeben einen Satz, der als relativ akzeptierbar empfunden wird. Die P-Tendenz scheint jedoch noch stärker zu sein als das Zusammenspiel der beiden obigen Tendenzen; erst die Sätze vom P-Typ sind völlig akzeptabel.

4. Im Zusammenhang mit einem kom-

parativischen oder eine komparative Bedeutung besitzenden Adverb oder Postpositionsausdruck konkurriert die N- mit der O-Tendenz.

Diese Gruppe, wo vier die Wahl der Kasusform entscheidende Tendenzen miteinander konkurrieren, lässt sich nach Ansicht des Verf.s schwer in den allgemein bekannten Beschreibungsmodellen der Syntax unterbringen. Es scheint jedoch klar zu sein, dass solche Tendenzen und speziell ihre unterschiedliche Stärke in den einzelnen Fällen zum Sprachgefühl bzw. zur Kompetenz des heutigen Finnen gehören; jene verschiedenen Reaktionen, zu denen der Versuch des Verf.s bei den einzelnen Sätzen führte, können nicht nur durch die Launen der Performanz erklärt werden. Es wäre wichtig, die Gradunterschiede solcher Präferenz Tendenzen und deren Einwirkung in den einzelnen Fällen der Satzbildung auf die Forschungsobjekte der Syntax anzuerkennen. Auch kann eine allgemeine Theorie der Syntax, die Erscheinungen dieser Art ausser acht lässt, kaum als vollständig angesehen werden.

Osoite:

Adresse:

*Tampereen yliopisto
Suomen kielen laitos
Hämeenkatu 17
SF-33200 Tampere 20*